

جغرافیا و توسعه شماره ۲۶ بهار ۱۳۹۱

وصول مقاله: ۱۳۹۰/۲/۲۱

تأیید نهایی: ۱۳۹۰/۱۰/۲۹

صفحات: ۴۹ - ۶۰

ارزیابی عملکرد تعاونی‌های کشاورزی در مناطق روستایی

مطالعه موردی: شهرستان خرم‌آباد

دکتر مهدی پورطاهری^۱، دکتر محمدحسین پاپلی^۲، علیرضا فلاحتی^۳

چکیده

توسعه تعاونی‌های کشاورزی در قالب تعاونی‌های صید و صیادی، گل و گیاه، زنبورداری، دامپروری، جنگل‌داری، مرغداری و زنبورداری را می‌توان راهکار بسیار مناسبی در جهت توسعه کشاورزی، ارتقاء سطح دانش و آگاهی روستاییان، بهره‌برداری از منابع روستا، افزایش محصولات کشاورزی، جذب سرمایه و افزایش فرصت‌های شغلی محسوب نمود.

اگرچه در سال‌های اخیر توسعه و ایجاد تعاونی‌های کشاورزی مورد توجه برنامه‌ریزان کشور قرار گرفته است اما تاکنون به‌طور نظام‌مند ارزیابی جامعی از ایجاد تعاونی‌های کشاورزی در تحقق اهداف توسعه روستایی صورت نپذیرفته است. در سال‌های اخیر استان لرستان به ویژه شهرستان خرم‌آباد شاهد توسعه قابل توجه تعاونی‌های کشاورزی در مناطق روستایی خود بوده است.

بررسی جامع به شیوه اسنادی و میدانی در خصوص عملکرد تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خرم‌آباد در نزد دو گروه مدیران و اعضای تعاونی‌ها در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی نشان داد که تعاونی‌های کشاورزی از دیدگاه اعضاء از نظر مسائل اجتماعی، اقتصادی و محیطی موفق بوده اما از دیدگاه مدیران عامل به ویژه از نظر مسائل اقتصادی و محیطی دارای عملکرد موفقیت‌آمیزی نبوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی، عملکرد تعاونی‌های کشاورزی، مناطق روستایی، خرم‌آباد.

مقدمه

اخیر شاهد افزایش نسبی تعداد تعاونی‌های کشاورزی بوده است. به نظر می‌رسد علی‌رغم توسعه کمی تعاونی‌های کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان خرم‌آباد تاکنون ارزیابی جامعی در خصوص اثربخشی آنان در مناطق روستایی صورت نپذیرفته است. بدین ترتیب هدف کلی محققان در فرایند طراحی و تدوین مقاله‌ی ارزیابی عملکرد تعاونی‌های کشاورزی و پاسخگویی به این سؤال کلیدی است که آیا تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خرم‌آباد در قالب تعاونی‌های صید و صیادی، گل و گیاه، زنبورداری، دامپروری، جنگل‌داری، مرغداری و زنبورداری در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی از موفقیت لازم برخوردار بوده‌اند؟ در راستای پاسخگویی به این سؤال پیشینه تحقیق در دو بُعد تجربیات جهانی و داخلی مطابق با جدول (۱) مورد عنایت محققان قرار گرفته است.

مواد و روش‌ها

الف- روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه از روش‌های متداولی که در مطالعات علوم انسانی مطرح است استفاده شده که شیوه‌ی عمده مطالعه در این تحقیق، روش اسنادی و پیمایشی است. جهت مطالعات اسنادی روش کتابخانه‌ای و مراجعه به سازمان‌ها، بخصوص وزارت تعاون و سازمان تعاونی استان لرستان مدنظر قرار گرفت و در رابطه با مطالعات میدانی و همچنین در راستای پاسخگویی به سؤال تحقیق با استفاده از پرسشنامه در دو سطح مدیران عامل و اعضای تعاونی اقدام به جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز گردید.

ب- جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

شهرستان خرم‌آباد از توابع استان لرستان دارای ۱۵ تعاونی کشاورزی فعال روستایی است که به طور عمده در دو دهه‌ی اخیر تأسیس شده‌اند. تعاونی‌های کشاورزی عموماً در قالب صید و صیادی، گل و گیاه، زنبورداری، دامپروری، جنگل‌داری، مرغداری و زنبورداری در سطح مناطق روستایی اقدام به فعالیت می‌نمایند و همانطور که جدول (۲) نشان می‌دهد در ۱۴ روستا با

گروهی از محققان معتقدند که تعاونی‌ها به میزان زیادی در توسعه جوامع روستایی نقش داشته و ابزار مهمی برای توسعه روستایی است. زیرا تعاونی‌ها قادرند منابع محلی را بسیج نموده و ساختار آنها طوری است که در جهت منافع جوامع روستایی عمل می‌نمایند (Zeuli and Radel, 2005: 9). علاوه بر این استقرار تعاونی‌ها موجب ایجاد اشتغال جدید و به تبع آن نیازهای زیرساختی جدیدی مثل جاده‌ها، سیستم فاضلاب، آب‌آشامیدنی و تسهیلات رفاهی دیگر می‌شود. (Lee, 2008: 14). در این راستا در میان انواع تعاونی‌ها امروزه تعاونی‌های کشاورزی قادرند نقش مهمتری را نسبت به سایر تعاونی‌ها در توسعه مناطق روستایی ایفاء نمایند. تولید محصولات کشاورزی، توزیع مواد غذایی به سود کشاورزان و مصرف‌کنندگان، عرضه مواد غذایی پرمصرف و نیز ایفای نقش‌های چند کارکردی در راستای کشاورزی پایدار و توسعه‌ی روستایی از مهمترین آنان محسوب می‌شود (شیل‌کوان، ۱۳۸۳: ۱۵). بدین منظور در طی دهه‌های اخیر از جمله راهبردهایی که برای توسعه بخش کشاورزی در اکثر کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به کار گرفته شده توسعه تعاونی‌های کشاورزی است. بر این مبنا ایجاد تعاونی‌های کشاورزی را می‌توان راهکار بسیار مناسبی در جهت ارتقاء سطح دانش‌و آگاهی روستاییان، بهره‌برداری از منابع، افزایش تولید، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها، جذب سرمایه و افزایش فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی دانست. با تبعیت از چنین رویکردی در دهه‌های اخیر توسعه و ایجاد تعاونی‌های کشاورزی در قالب تعاونی‌های صید و صیادی، گل و گیاه، زنبورداری، دامپروری، جنگل‌داری، مرغداری و زنبورداری در مناطق روستایی کشور مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است. بطوری‌که آمارهای رسمی کشور در خلال سه دهه‌ی اخیر مبین توسعه‌ی کمی تعاونی‌های کشاورزی در مناطق روستایی کشور بوده است. در این راستا پهنه جغرافیایی استان لرستان به ویژه مناطق روستایی شهرستان خرم‌آباد در سال‌های

(۳) نشان می‌دهد با استفاده از طیف لیکرت و تجربیات مندرج در پیشینه تحقیق اقدام به طراحی گویه‌ها و سنج‌های مناسب با روایی و پایایی نرمال گردید. با عنایت به طیف گسترده تعاونی‌های کشاورزی و اجتناب از عدم هم‌پوشی کارکردهای هر تعاونی در طراحی گویه‌ها به شیوه‌ای عمل گردید که تأکید بیشتری بر اشتراکات صورت گیرد تا امکان تعمیم‌پذیری نتایج به کل تعاونی‌های کشاورزی حاصل شود. در رابطه با ارزیابی عملکرد تعاونی‌ها نیز با توجه به گویه‌های تبیین‌کننده هر عملکرد اقدام به محاسبه امتیازات کل گویه‌ها گردیده و سپس ارزیابی عملکرد برحسب حد متوسط امتیاز گویه‌ها با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای در بسته‌ی نرم‌افزاری SPSS شده است.

اعضایی برابر ۱۷۴ نفر توزیع شده‌اند. جامعه‌ی آماری در این تحقیق اعضاء عادی و مدیران تعداد ۱۵ تعاونی کشاورزی فعال و مستقر در مناطق روستایی شهرستان خرم‌آباد بوده که جمعاً براساس فرمول کوکران ۱۳۸ پرسشنامه‌ها تکمیل شده که از این تعداد ۱۲۳ نفر عضو عادی و ۱۵ نفر آنها مدیران عامل شرکت‌ها بوده‌اند. لذا در جهت ارزیابی عملکرد تعاونی‌ها به شیوه‌ی تمام‌شماری کلیه تعاونی‌های کشاورزی و بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی ۱۳۸ نفر از اعضا و مدیران عامل مستقر در مناطق روستایی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند.

ج- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

جهت سنجش عملکرد تعاونی‌های کشاورزی در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی همانطور که جدول

جدول ۱: سوابق و پیشینه‌ی تحقیق

ردیف	عنوان تحقیق	نام محقق	سال تحقیق	منطقه مورد مطالعه	یافته‌های کلیدی تحقیق
تجربیات داخلی					
۱	طرح تحقیق زمینه‌یابی برای ایجاد تعاونی‌های تولیدی و خدماتی مولد و اشتغال‌زا در استان لرستان	رضا خدابخشی	۱۳۷۴	استان لرستان	شناسایی زمینه‌های متفاوت تعاونی‌های کشاورزی در رابطه با توان‌های محیطی استان
۲	بررسی عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان همدان	سیاوش روحانی	۱۳۷۵	استان همدان	عدم سودآوری شرکت‌های مورد مطالعه و مشکل آنها در بازپرداخت بدهی‌ها
۳	ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران	علی‌اصغر درویشی‌نیا	۱۳۷۹	استان مازندران	معنادار بودن میزان موفقیت تعاونی‌ها با رضایت‌مندی اعضاء
۴	بررسی فعالیت‌ها و عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران استان تهران	رضا صفری شالی	۱۳۸۰	استان تهران	رابطه مستقیم و معنادار بین میزان مشارکت، تخصص و آموزش اعضاء با موفقیت شرکت‌های تعاونی
۵	بررسی نقش تعاونی‌های تولید در توسعه مناطق روستایی	وکیل حیدری ساریان	۱۳۸۲	شهرستان مشکین‌شهر	تأثیر تعاونی‌های تولیدی در ارتقاء و افزایش درآمد، اشتغال و در کل توسعه مناطق روستایی شهرستان مشکین‌شهر
۶	تحلیل عوامل مؤثر بر شناخت و آگاهی روستاییان از بخش تعاون و ارائه‌ی الگوی راهبردی با تأکید بر عوامل محیطی	غریب فاضل‌نیا	۱۳۸۳	استان سمنان	وجود رابطه بین میزان شناخت و آگاهی تعاونی ساکنان مناطق مختلف روستایی با نوع روستای محل سکونت به لحاظ اوضاع طبیعی (دشتی، کوهستانی و کوهپایه‌ای) و مکان‌گزینی روستا نسبت به جاده اصلی و دور از جاده اصلی و عدم رابطه با نوع روستای محل سکونت به لحاظ ریخت (خطی متمرکز و غیرخطی)
تجربیات خارجی					
۱	تعاونی‌های کشاورزی در بخش تورنتو (ایتالیا)	جرمی گیوس ^۱	۲۰۰۲	تورنتو (ایتالیا)	تأثیرگذاری مسایل دولتی، اقتصادی و سازمانی بر تعاونی‌های کشاورزی
۲	نقش تعاونی‌های کشاورزی در توسعه کشاورزی	محمد عبدالسعید ^۲	۲۰۰۴	کشور هند	موفقیت تعاونی‌ها در جذب اعضاء و کاهش بیکاری
۳	تعاونی‌های کشاورزی در آسیا- نوآوری‌ها و فرصت‌ها در قرن ۲۱	دیوید لین ^۳	۲۰۰۶	کشور تایوان	نقش تعاونی‌ها در راستای افزایش مشارکت عمومی و افزایش رفاه عمومی و فرصت‌های اقتصادی، گسترش تعاونی‌ها در زمینه‌های مختلف کشاورزی
۴	تعاونی‌های کشاورزی کره، مدلی برای توسعه مناطق	کوانگ‌سولی ^۴	۲۰۰۸	منطقه لان (کره)	موفقیت تعاونی‌ها در جذب اعضاء و دستیابی به سود بالا از طریق فروش مستقیم تولیدات کشاورزی در بازارهای خرده‌فروشی

مآخذ: نگارندگان

- 1-Geremia Gios
- 2-Mohamed Abdel-Seed
- 3-David Lin
- 4-Kwangsoo Lee

جدول ۲: مشخصات تعاونی‌های کشاورزی مورد مطالعه

ردیف	نوع تعاونی	نام تعاونی	تعداد اعضا		سال تأسیس	نام روستا
			مرد	زن		
۱	صیادی و شیلات	صیادان - ۱۰۱۴ خرم‌آباد	۵۳	-	۱۳۷۷	روستای اسلام‌آباد
۲	گل و گیاه	لاله - ۱۰۱۶ خرم‌آباد	۵	۲	۱۳۸۰	روستای دیناروند
۳	زنبورداری	شهد کوهپای لرستان - ۲۲۴۸ خرم‌آباد	۶	۲	۱۳۸۴	روستای تلوری سفلی
۴	دامپروری	۶۲۳ پرورش بره خرم‌آباد	۵	۳	۱۳۷۳	روستای دست‌برانو
۵	جنگل‌کاری	۵۳۳ جنگل‌کاری خرم‌آباد	۵	۴	۱۳۷۴	روستای قلعه جغد
۶	مرغداری گوشتی	ایرار - ۱۴۴۷ خرم‌آباد	۵	۲	۱۳۷۹	روستای تلوری علیا
۷	دامداری	گاورداری ۵۴۷ خرم‌آباد	۶	۲	۱۳۷۴	روستای پل‌هوار
۸	زنبور داری	شهد گل - زنبورداری ۲۲۵ خرم‌آباد	۸	-	۱۳۷۲	روستای چشمه‌علی
۹	پروراندی	پروراندی بره ۵۰۱ خرم‌آباد	۶	۲	۱۳۷۴	روستای تنگ‌شبخون
۱۰	پروراندی	پروراندی ۴۹۳ خرم‌آباد	۴	۳	۱۳۷۳	روستای قلعه‌سنگی
۱۱	مرغداری گوشتی	مرغ گوشتی ۹۸۷ خرم‌آباد	۱۲	۳	۱۳۷۶	روستای دارایی
۱۲	مرغداری گوشتی	مرغداری ۱۱۵۳ خرم‌آباد	۶	۳	۱۳۷۷	روستای چنار گل
۱۳	زراعت	رزگل - ۱۶۶۴ خرم‌آباد	۹	۳	۱۳۸۰	روستای تلوری علیا
۱۴	زراعت	هفت‌گلستان - ۱۸۸۲ خرم‌آباد	۵	۲	۱۳۸۱	روستای رباط
۱۵	پرورش طیور	بلدرچین مزرعه - ۷۴۲ خرم‌آباد	۶	۲	۱۳۸۱	روستای غلامان علیا

ماخذ: وزارت تعاون کشور و سازمان تعاون استان لرستان

جدول ۳: گویه‌های تبیین‌کننده‌ی ارزیابی عملکرد تعاونی‌های کشاورزی

گویه‌های اجتماعی	
۱- نحوه‌ی تصمیم‌گیری در تعاونی شما تا چه اندازه شورایی و جمعی است؟	۱۶- حمایت و همکاری مسئولین و سازمان‌های منطقه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
۲- آیا تعاونی توانسته بر سطح زندگی مردم روستا مؤثر باشد؟	۱۷- کنترل و بازرسی چقدر در شرکت شما اهمیت دارد؟
۳- در روستا یا روستاهای قلمرو تعاونی آیا میان روستاییان اختلافات قومی و قبیله‌ای وجود دارد؟	۱۸- لطفاً ارزیابی شما از میزان ارتباط در موارد زیر چگونه است؟ - ارتباط میان اعضای هیأت مدیره - ارتباط میان اعضای هیأت مدیره و کشاورزان - ارتباط میان کشاورزان عضو
۴- به نظر شما روستاییان غیر عضو علاقمند عضویت در تعاونی هستند؟	۱۹- ارتباط میان رهبران روستایی و تعاونی کشاورزی
۵- در تعاونی شما اعضای تعاونی چقدر به کار گروهی و دسته‌جمعی علاقمند هستند؟	۲۰- آیا شما به ادامه‌ی کار خود در تعاونی علاقمند هستید؟
۶- تا چه اندازه اعضای تعاونی از عضویت احساس امنیت شغلی می‌کنند؟	۲۱- تا چه اندازه تصور می‌کنید از امنیت غذایی (تغذیه سالم و مقوی) برخوردارید؟
۷- تا چه اندازه اعضای تعاونی شما از بدو عضویت احساس خوداتکایی و خودباوری را در خود تقویت نموده‌اند؟	۲۲- از نظر شما توانایی‌های مدیریتی و سازمانی هیأت مدیره چگونه است؟
۸- از بدو تأسیس تعاونی انگیزه مهاجرت اعضای از روستا به شهر از چه تغییری برخوردار شده است؟	۲۳- میزان آگاهی شما از فعالیت‌های شرکت چقدر است؟
۹- تعاونی تا چه اندازه در آگاهی و دانش اعضای مؤثر بوده است؟	۲۴- چقدر در جلسات مجمع عمومی شرکت تعاونی مشارکت می‌کنید؟
۱۰- تعاونی تا چه اندازه در جذب نیروهای متخصص موفق بوده است؟	۲۵- آیا شما به ادامه کار خود در شرکت تعاونی علاقمند هستید؟
۱۱- تا چه اندازه تعاونی در تأمین خدمات مورد نیاز اعضای مؤثر است؟	۲۶- چقدر به فعالیت و عملکرد اعضای هیأت مدیره شرکت اعتماد دارید؟
۱۲- تا چه اندازه اعضای تعاونی احساس برابری و عدم اختلاف میان خود دارند؟	۲۷- حمایت و همکاری هیأت مدیره تعاونی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
۱۳- میزان مشارکت اعضای در امور تعاونی در چه حد است؟	۲۸- اگر غیر از عضویت در تعاونی فعالیت دیگر اقتصادی نیز انجام می‌دهید، تا چه اندازه تعاونی در توسعه فرصت‌های شغلی شما مؤثر بوده است؟
۱۴- همکاری و هماهنگی شما با اتحادیه‌های تعاونی چگونه است؟	
۱۵- تا چه اندازه شرکت در برگزاری کلاس‌های آموزشی موفق بوده است؟	

گویه‌های اقتصادی	
۱- وضعیت تعاونی خود را تا چه اندازه فعال ارزیابی می‌کنید؟	۱۶- تعاونی شما تا چه اندازه با واحدهای فرآوری مواد کشاورزی در ارتباط است؟
۲- آیا تعاونی توانسته درآمد اعضای خود را افزایش دهد؟	۱۷- تعاونی تا چه اندازه در استفاده از نیروی کار روستا موفق بوده است؟
۳- آیا تعاونی توانسته باعث افزایش درآمد مردم روستا شود؟	۱۸- تعاونی تا چه اندازه در بهره‌برداری از منابع روستا موفق بوده است؟
۴- آیا تعاونی توانسته میزان اشتغال در روستا را افزایش دهد؟	۱۹- تا چه اندازه تعاونی شما در مخاطرات با ازر قرار می‌گیرد؟
۵- به نظر شما سرمایه تعاونی در حال حاضر می‌تواند پاسخگوی نیاز تعاونی باشد؟	۲۰- تا چه اندازه شرکت در امر سرمایه‌گذاری موفق بوده است؟
۶- آیا تعاونی شما با بازار فروش رابطه برقرار کرده است؟	۲۱- آیا شرکت در فروش محصولات به اعضای خود کمک می‌کند؟
۷- آیا در فعالیت‌های تولیدی خود نیاز بازار خرید را در نظر می‌گیرید؟	۲۲- شرکت تعاونی در پاسخگویی به خواست شما در هر یک از زمینه‌های ذکر شده زیر چه میزان موفق بوده است؟
۸- آیا شما از عملکرد تعاونی خود راضی هستید؟	الف- فراهم نمودن نهاده‌های مورد نیاز شما به قیمت مناسب
۹- تعداد سهام شرکت از بدو عضویت تاکنون چه تغییری داشته است؟	ب- خرید محصولات شما به قیمت مناسب
۱۰- آیا تعاونی شما در چند سال گذشته سود داشته است؟	ج- ارائه وام و اعتبارات مالی
۱۱- تعاونی شما در حال حاضر تا چه اندازه به دولت وابسته است؟	د- ارائه خدمات مشاوره‌ای
۱۲- تعاونی شما تا چه اندازه در بازپرداخت وام با مشکل روبرو بوده است؟	ه- ارائه تسهیلات جانبی مورد نیاز
۱۳- تا چه اندازه امکانات و وسایل مورد نیاز تعاونی (وسیله نقلیه، نهاده‌های مرتبط با تولید، ابزارآلات و...) در طی دو سال گذشته تأمین شده است؟	و- استفاده از کلاس‌های آموزشی مورد نیاز
۱۴- آیا شما فکر می‌کنید منابع مالی شرکت برای دستیابی به اهداف تعاونی کافی است؟	۲۳- به نظر شما مدیران شرکت تعاونی تا چقدر فعال و کارآمد هستند.
۱۵- از بدو تأسیس تعاونی تا چه اندازه توانسته هزینه‌های تولید خود را کاهش دهد؟	

گویه‌های محیطی	
۱- تا چه اندازه تعاونی شما در حفظ محیط زیست (کاهش آلودگی محیطی) مؤثر بوده است؟	۵- تا چه اندازه از پتانسیل‌های محیطی روستا (مواد اولیه و ...) در رابطه با تعاونی خود راضی هستید؟
۲- چه تعداد ابلاغیه در مورد آلودگی محیط زیست تعاونی خود از سازمان مربوطه دریافت کرده‌اید؟	۶- تعاونی شما تا چه اندازه در برگزاری کلاس‌های توجیهی در مورد آلودگی محیط زیست موفق بوده است؟
۳- آیا تعاونی شما در کنترل فرسایش خاک تأثیری داشته است؟	۷- تا چه اندازه از مواد شیمیایی نظیر (کود شیمیایی، حشره‌کش‌ها و ...) استفاده می‌کنید؟
۴- آیا تعاونی شما مانع تخریب مراتع و جنگل‌ها شده است؟	۸- تا چه اندازه از محل استقرار تعاونی احساس رضایت دارید؟

مأخذ: نگارندگان

مبانی نظری تبیین‌کننده عملکرد تعاونی‌های کشاورزی در توسعه روستایی

کلمه تعاون^۱ به مفهوم کمک به یکدیگر، معاضدت، همکاری متقابل و دست یکدیگر را گرفتن، به میزان عمر و زندگی اجتماعی انسان‌ها قدمت دارد.

واژه‌ی (Co-operation) را اولین بار رابرت آون^۲ در مقابل واژه‌ی رقابت (Competition) به کار گرفت، سپس صاحب‌نظران و مصلحان اجتماعی این کلمه را با مفاهیم و کارکردهای متفاوتی به کار بستند تا جایی که مقوله‌ی نهضت تعاونی^۳ و حتی تعاون‌گرایی^۴ در نظریه‌های اجتماعی و اقتصادی جایگاه ویژه‌ای یافت (طالب، ۱۳۷۶: ۱). در واقع تعاون یک سیستم اجتماعی، اقتصادی و دموکراتیک است که هدفش ترقی دادن و پیشرفت جوامع از طریق سازماندهی تلاش‌های فردی در جهت منفعت گروهی است (Abdel-seed, 2004: 46). ارتباط میان مردم نقش مهمی را در فعالیتهای اقتصادی دولت‌ها به خوبی دیگر فعالیتهای انسانی بازی می‌کند، که تعاونی‌ها این ارتباط را ایجاد می‌کنند (Hong and Sporleder, 2007: 2). تعاونی‌ها به عنوان یک سازمان مشارکتی در نظر گرفته می‌شوند چرا که هدف آنها سودرسانی به اعضا، تهیه کالاهای مورد نیاز و کاهش هزینه در رابطه با دستیابی به خدمات مورد نیاز است (Deller, 2009: 5). تعاونی‌ها به افراد در موقعیتهای مشابه، اجازه کار کردن با همدیگر و رفع نیازهای مشترک را می‌دهند. این افراد می‌توانند کشاورزان، مصرف‌کنندگان، گردانندگان مشاغل کوچک و غیره باشند (James, 2005: 1). به عبارت دیگر تعاونی‌ها سازمان‌های جمعی هستند، که معمولاً یک فعالیت

اقتصادی را دنبال می‌کنند و مهمترین هدف تعاونی‌ها ارائه‌ی خدمات به اعضا است. به منظور ارائه‌ی این خدمات، اعضا در مورد راهبردها، سیاست‌ها و هزینه‌ی تعاونی‌های خودشان تصمیم می‌گیرند و این تصمیم‌گیری در یک فضای آزاد و با مشارکت همه‌ی اعضا انجام می‌شود (Bijman, 2005: 1).

اتحادیه بین‌المللی تعاون^۵، شرکت‌های تعاونی را در سال ۱۹۹۶ چنین تعریف کرد: یک تعاونی انجمن مستقلی از اشخاص متحد هستند که به طور داوطلبانه، برای برآوردن نیازها و خواسته‌های مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود از طریق پیوند با یکدیگر و سرمایه‌گذاری کنترل‌شده و دموکراتیک عمل می‌کنند (ICA, 1996: 1). بنابراین تعاونی‌ها کاملاً به صورت بومی ایجاد و کنترل می‌شوند لذا کاملاً واضح است که تعاونی‌ها مشارکت زیادی در توسعه سرمایه‌های انسانی از طریق آموزش اعضا و تربیت مدیران، توسعه سرمایه‌های اجتماعی از طرق افزایش روابط متقابل میان اعضا و توسعه سرمایه‌های مالی از طریق بازگشت سود خالص تولیدات به اجتماعات محلی دارند (lee, 2008: 12). تعاونی‌ها در زمینه‌های زیادی بویژه در ارائه‌ی تسهیلات به اعضا و کارکنان با سایر مشاغل گروهی مشابهت دارند، هم تعاونی‌ها و هم شرکت‌های اقتصادی یک هیأت مدیره انتخاب می‌کنند، تا بتوانند سیاست‌هایی را برای سازمان اتخاذ کنند و هر دو ساختار، گروه‌مدیریت برای فعالیتهای روزانه استخدام می‌کنند تا این سیاست‌ها را به کار بندد. با این حال تفاوت‌هایی در اصول، اهداف و ساختار سازمانی وجود دارد که تعاونی‌ها را با سایر بخش‌های اقتصادی متمایز می‌کند (John, 2001: 2).

- 1-Cooperation
- 2-R. Owen
- 3-Cooperation movement
- 4-Cooperatisme

5-International cooperative alliance (ICA)

تعاونی‌های دامداری و دامپروری، تعاونی‌های مرغداری و پرورش طیور، تعاونی‌های نوغانداری (پرورش کرم ابریشم)، تعاونی‌های صیادی (ماهی و سایر آبزیان)، تعاونی‌های زنبورداری، تعاونی‌های باغداری، تعاونی‌های صیفی‌کاری، تعاونی‌های زراعی، تعاونی‌های تبدیل محصولات کشاورزی، تعاونی‌های نگهداری محصولات کشاورزی، تعاونی‌های رده‌بندی و بسته‌بندی محصولات، تعاونی‌های فروش محصولات کشاورزی، تعاونی‌های مصرف کشاورزان، تعاونی‌های اعتبار کشاورزان. تعاونی‌های کشاورزی به عنوان یکی از جنبه‌های مهم جوامع روستایی و کشاورزی محسوب می‌شوند که در زمینه ارائه‌ی خدمات، اعتبار، تأمین مزرعه و مسکن برای کشاورزان و فراهم کردن بازار برای محصولات کشاورزی فعالیت می‌کنند (Kraenzle, 1998: 4). ادوارد رید^۴ می‌گوید که تعاونی‌های کشاورزی به‌عنوان یک مزرعه‌ای است که زمین و اقلام عمده سرمایه‌ای در مالکیت اشتراکی خود کارگران مزرعه نگهداری می‌شود و هر سودی که از سرمایه‌گذاری به دست می‌آید بین اعضای تقسیم می‌شود. در واقع با مالکیت اشتراکی، اعضای تعاونی‌های تولید، در تصمیم‌گیری‌های همه جانبه در مورد تولید، توزیع و سرمایه‌گذاری مشارکت دارند

(Royce, 1996: 5). امروزه تعاونی‌های کشاورزی به‌عنوان یکی از استراتژی‌های توسعه در بسیاری از کشورهای جهان نه تنها مورد قبول می‌باشد بلکه در اقتصاد برخی از کشورها نقش حیاتی بازی می‌کند. جهش خارق‌العاده اقتصاد ژاپن بعد از جنگ جهانی دوم به کار سخت و سیستماتیک تعاونی‌های کشاورزی در متشکل نمودن و یکپارچه ساختن مردم، استفاده مناسب از منابع زمینی و تولید مواد غذایی لازم نسبت داده می‌شود (پراکاش ۱۳۷۷: ۱۷). تعاونی‌های کشاورزی سهم مهمی در درآمد و اشتغال در ایالت‌های کلرادو و ایندینا در امریکا داشته بطوری که گزارش‌های ۷۰ ساله نشان داده که

تعاونی‌ها منافع را به شکل کالا و خدمات به اعضا ارایه می‌دهند این موضوع با اهداف اساسی سایر سازمان‌های شغلی مثل شرکت‌های انحصاری^۱، شرکت‌های شراکتی^۲ و شرکت‌های سهامی^۳ که عموماً برای به دست آوردن سود برای مالکان تشکیل شده‌اند متفاوت است. تفاوت معنی‌دار دیگر تعاونی‌ها با شرکت‌های فوق، در مالکیت، کنترل و توزیع سود حاصله از فعالیت مربوط می‌شود. جدول (۴) بر مقایسه‌ی تعاونی‌ها با برخی شرکت‌ها تأکید دارد (British Columbia, 2005: 2).

جدول ۴: مقایسه‌ی تعاونی‌ها با دیگر انواع شرکت‌ها

مؤلفه‌ها	شرکت انحصاری	شرکت اشتراکی	شرکت سهامی	شرکت تعاونی
هدف	سود برای مالک	سود برای شرکاء	سود برای سهامداران به نسبت سرمایه‌گذاری	منافع برای اعضا
مالکیت	با مالک	با شرکاء	با سهامداران	با اعضا
کنترل	کنترل به وسیله مالک	کنترل به وسیله شرکاء عموماً مطابق با پول سرمایه‌گذاری شده	مبتنی بر تعداد آراء سهامداران	هر عضو یک رأی
توزیع درآمدهای اضافی	درآمد برای مالک	تقسیم میان شرکاء عموماً مطابق با پول سرمایه‌گذاری شده	به سهامداران با توجه به سهم سرمایه‌گذاری پرداخت می‌شود	برای اعضا سهم استفاده از خدمات
مسئولیت	مسئولیت نامحدود مالک	مسئولیت نامحدود شرکاء	سهامداران محدود به سهم عضویت و مدیران می‌توانند مسئول باشند	اعضا محدود به سهم عضویت و مدیران می‌توانند مسئول باشند

با توجه به بخش‌های فعالیت اقتصادی سه‌گانه، انواع شرکت‌های تعاونی را می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی کرد (تقوی، ۱۳۷۵: ۱۲):

- ۱- شرکت‌های تعاونی کشاورزی و روستایی
  - ۲- شرکت‌های تعاونی صنعت و معدن
  - ۳- شرکت‌های تعاونی خدمات
- که شرکت‌های تعاونی زیر در رده‌ی انواع شرکت‌های تعاونی کشاورزی قرار می‌گیرند:

4-Edward Reed

1-Sole Proprietorship
2-Partnership
3-Corporation

آنان است و این منظور را با مشارکت مؤثر در فعالیت‌های تجاری مربوط به فروش محصولات کشاورزی و تهیه تدارکات و خدمات مورد نیاز انجام می‌دهند (وزارت تعاون، ۱۳۵۰: ۹). همچنین تعاونی‌های کشاورزی معمولاً به منظور اعمال یک یا چند هدف زیر ایجاد می‌شوند:

۱. قدرت تولید بیشتر؛
  ۲. از بین بردن انحصار (پایین آوردن قیمت‌های پرداخت شده و بالا بردن قیمت‌های دریافت شده)؛
  ۳. نوآوری و نوسازی (وزارت تعاون، ۱۳۵۲: ۲۷).
- اهمیت سازمان‌های تعاونی از نظر تأثیری که در توسعه جوامع، کاهش فقر، ایجاد اشتغال و توسعه مشارکتی دارند، برای همه‌ی ملل کاملاً مشخص است. همچنین تعاونی‌های کشاورزی نقش برجسته‌ای را در احیاء و پویایی محلی، کشف توان‌های محیطی، رفع نیازهای کشاورزان و نگه داشتن سرمایه در نواحی روستایی ایفا می‌کنند (Clegg, 2004: 3). برخی از کارکردهای تعاونی‌های کشاورزی را به شرح ذیل می‌توان عنوان کرد:
- اهمیت تعاونی‌های کشاورزی در توسعه کشاورزی و روستاها؛
  - بالا بردن در آمد اعضا و رعایت عدالت اجتماعی؛
  - امنیت غذایی و خودکفایی؛
  - مسایل زیست‌محیطی و توسعه‌ی پایدار؛
  - تجارب تعاونی‌های کشاورزی و نتایج مطالعات گوناگون نشان داده که چندین عامل ضامن موفقیت تعاونی‌های کشاورزی می‌باشند که برخی از آنها عبارتند از (Prakash, 2003: 6):
  - تعاونی‌ها سازمان‌هایی هستند که باید ضمن حمایت و کنترل اعضا، پاسخگوی اعضا نیز باشند.
  - تعاونی‌ها باید به وسیله کارکنان شایسته، حرفه‌ای، آموزش‌دیده و باتجربه تحت نظارت و کنترل دموکراتیک هیأت رئیسه مدیریت شوند.
  - در تعاونی‌ها باید اصولی از رفتار اخلاقی حاکم باشد.
  - تعاونی‌ها باید نظراتشان با نیازهای اعضا یکی باشد.

۴۱۷۵ شغل در این دو منطقه ایجاد شده است (Fulton and Hine, 2001: 13). تعاونی‌های کشاورزی در کره که بیش از ۴۶ سال است به وجود آمده‌اند، در قالب تعاونی‌های دامداری، تعاونی‌های کشاورزی و تعاونی‌های مصرف فعالیت می‌کنند و بیش از ۲/۴ میلیون عضو کشاورز و در حدود ۱۲۲۰ شعبه تعاونی دارند. یکی از ویژگی‌های تعاونی‌های کره جنوبی چندمنظوره بودن آنهاست که در زمینه‌ی بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی، ارائه خدمات بانکی و ترویج خدمات کشاورزی فعالیت دارند.

تعاونی‌های کشاورزی در کره بزرگترین مؤسسه مالی داخلی هستند بطوری‌که ۲۲ میلیون مصرف‌کننده یعنی ۰/۶۷ درصد از جمعیت کره مشتریان هستند و هر روز ۳۰ میلیون معامله بانکی در شعب تعاونی‌های کشاورزی کره انجام می‌شود (lee, 2008: 16). در سال‌های اخیر در برخی از کشورها، تعداد تعاونی‌های فرآوری تولیدات کشاورزی به سرعت در حال رشد است، که تعاونی‌های نسل جدید نامیده می‌شوند. این تعاونی‌ها ساختاری متفاوت با بیشتر تعاونی‌های کشاورزی دارند. تعاونی‌های نسل جدید به جای اینکه بر بازاریابی محصولات خام و یا عرضه محصولات کشاورزی توجه کنند، بر فرآوری تولیدات کشاورزی و بازاریابی آن تمرکز دارند. نقش اعضا در این‌گونه تعاونی‌ها، تولید محصولات است که در فرآیند فرآوری قرار می‌گیرند یا قابلیت فرآوری دارند (Olson, 2002: 1). تعاونی‌های اعتبار فرآوری و بازاریابی در کشور چین که اهداف چندگانه‌ای را دنبال می‌کنند جایگزین بخش‌های کشاورزی سنتی شده‌اند.

این تعاونی‌ها در مقیاس کوچک تا متوسط فعالیت می‌کنند و محصولات خام تولید شده در ناحیه را به محصولات نهایی و نیمه‌نهایی تبدیل می‌کنند این نگرش تولیدی موقعیت اقتصادی این جوامع را بهبود بخشیده و سطح استاندارد زندگی اعضا را بالاتر برده است (Madane, 2003: 6). هدف اصلی تعاونی‌های کشاورزی کمک به اعضا برای بالا بردن رفاه اقتصادی

کشاورزی در دستیابی به اهدافشان می‌شوند، عبارتند از (Abdel-Seed, 2004: 62):

- آگاهی ضعیف تعاونی‌ها از نیازهای اقتصادی ضروری کشاورزان.

- تفاوت اجتماعی و اقتصادی میان اعضاء و تعاونی‌های کشاورزی.

- سطح پایین کارایی اداری تعاونی‌های کشاورزی.

- کمبود سرمایه تعاونی و ضعف مالی تعاونی‌های کشاورزی.

- ناتوانی تعاونی‌ها در تهیه و دستیابی به فعالیت‌های اجتماعی.

دامان پراکاش نیز عنوان می‌کند که به طور خلاصه برخی از مسائل و مشکلات تعاونی‌های کشاورزی که کشاورزان با آن روبرو می‌شوند عبارتند از: ۱- مدیریت ضعیف ۲- کمبود سرمایه ۳- ناکافی بودن برنامه‌های آموزشی ۴- نبود ارتباط و مشارکت میان اعضاء ۵- سیاست‌های مبهم دولت در مورد تعاونی‌های کشاورزی ۶- قطعات زیاد زمین ۷- ارتباط ضعیف میان فعالیت‌های مختلف تعاونی‌ها از قبیل تولید، اعتبار، بازاریابی و غیره (Prakash, 2003:2).

بسیاری از تجربیات جهانی نشان می‌دهد که در عملکرد طرح‌ها و برنامه‌های توسعه در نواحی روستایی نقش عوامل جغرافیایی بسیار برجسته است. از عمده کاربردهایی که برای جغرافیا متصور است، زمینه‌ساز بودن آن در امور توسعه اقتصادی، اجتماعی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای، شهری، روستایی و محیط زیست است، زیرا که توسعه اقتصادی، اجتماعی و یا فرهنگی اغلب پیامد برنامه‌ریزی‌های مدونی است که با شناخت کمی، کیفی و تعامل پدیده‌های جغرافیایی تحقق می‌یابد.

نتایج

- ارزیابی عملکرد اجتماعی

باتوجه به اینکه حد متوسط امتیازات برای موفقیت تعاونی‌ها در رابطه با تحقق گویه‌های اجتماعی عدد ۲۱

- تعاونی‌ها باید ارتباط محکم و مداومی را با آژانس‌های تحقیق و توسعه بیرونی در زمینه کشاورزی و تکنولوژی داشته باشند

- تعاونی‌ها باید سعی کنند از نظر سرمایه و منابع توسعه متکی به خود باشند و به بیرون وابستگی نداشته باشند.

- تعاونی‌ها باید از مفاهیم پیوندی مثل پیوند با بازار، پیوند با خریدار، پیوند با سرمایه، پیوند با امکانات و تسهیلات و... استفاده کنند.

بر طبق اصول جنبش تعاونی، این مدل از سازمان‌ها مبتنی بر عضویت آزاد افراد، برابری دموکراتیک اعضاء یا یک عضو یک رأی و عدم وابستگی به دولت‌هاست. اما این اصول برای سال‌ها در برخی کشورها در نظر گرفته نمی‌شد. در این کشورها کشاورزان مجبور به عضویت در تعاونی‌ها بودند و تعاونی‌ها ضمن به دست آوردن سود زیاد، توزیع مواد غذایی، صادرات محصولات کشاورزی و معافیت‌های مالیاتی و اعتبارات را در انحصار داشتند. حتی وقتی کشاورزان مجبور به عضویت در تعاونی نبودند، سرمایه‌گذاری در این شرکت‌ها در برخی از مکان‌ها با دخالت دولت‌ها صورت می‌گرفت که این مورد در بسیاری از کشورهای امریکای لاتین مثل گواتمالا، هندوراس، پرو و پاراگوئه و همین‌طور در کشورهای آسیایی مثل ایران، عراق و سریلانکا قابل مشاهده بود (Pinto, 2009: 2). در ایران شرکت‌های تعاونی چاره‌ای بود که طراحان اصلاحات ارضی برای پرکردن خلاء ناشی از مدیریت مالک در رابطه با ایجاد، مرمت یا نگهداری مؤسسات عمومی در نظر گرفته بودند. عضویت کلیه زارعین صاحب نسق در تعاونی‌ها را شرط دریافت زمین قرار دادند و در ظرف مدت کوتاهی اقدام به ایجاد بیش از هشت هزار شرکت تعاونی در روستاهای کشور کردند (طالب، ۱۳۷۶: ۴۲). نتایج مطالعاتی که به وسیله (هالول و ال‌خولی، ۱۹۶۰) انجام شده، نشان می‌دهد که مهمترین عوامل اقتصادی و اجتماعی که منجر به واماندگی تعاونی‌های

کمتر از حد متوسط را نشان می‌دهد. لذا به نظر می‌رسد این شرکت‌ها از دیدگاه مدیران عامل از موفقیت اقتصادی کمتر از حد متوسط برخوردار بوده‌اند. جدول (۶) این تفاوت را نشان می‌دهد.

- ارزیابی عملکرد محیطی

در رابطه با موفقیت تعاونی‌ها از نظر مسایل محیطی نیز با توجه به حد استاندارد در نظر گرفته شده برای اعضاء عادی که با عدد ۳ برآورد شده و نیز میانگین محاسبه شده که عدد ۳/۸ را نشان می‌دهد می‌توان موفقیت تعاونی‌ها از نظر اعضاء را با رقم بیش از حد متوسط پذیرفت. این موفقیت در سطح آلفا ۰/۰۱ نیز معنادار است. اما از دیدگاه مدیران عامل شرکت‌های تعاونی از نظر مسائل محیطی چندان موفق نبوده‌اند چرا که میانگین به دست آمده عدد ۶/۲۶ را نشان می‌دهد که این میزان با حد متوسط در رابطه با مدیران عامل که عدد ۷ می‌باشد رقمی در حد متوسط را نشان می‌دهد (جدول ۷).

برای اعضاء عادی و عدد ۱۹ برای مدیران عامل محاسبه شده می‌توان با نگاه به میانگین و سطح معناداری محاسبه شده در جدول (۵) نتیجه گرفت که تعاونی‌های کشاورزی از نظر اجتماعی هم از دیدگاه اعضاء و هم از نظر مدیران عامل بیش از حد متوسط از موفقیت برخوردار بوده‌اند.

- ارزیابی عملکرد اقتصادی

برای ارزیابی میزان موفقیت اقتصادی تعاونی‌های کشاورزی با توجه به گویه‌های مورد نظر، حد متوسط موفقیت اقتصادی تعاونی‌ها برای اعضاء عدد ۱۲ و برای مدیران عامل عدد ۲۱ در نظر گرفته شده بود که میانگین ارزیابی موفقیت اقتصادی تعاونی‌ها از نظر اعضاء عدد ۱۳/۲۴ برآورد شده که نشان‌دهنده بیشتر بودن میزان عملکرد از حد متوسط است. این موفقیت در سطح آلفا ۰/۰۵ معنادار است. اما با توجه به حد متوسط در نظر گرفته شده برای ارزیابی اقتصادی تعاونی‌ها از دیدگاه مدیران عامل که با عدد ۲۱ برآورد شده، میانگین محاسبه شده عدد ۲۰/۸ را نشان می‌دهد که رقمی

جدول ۵: ارزیابی موفقیت اجتماعی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خرم‌آباد

مؤلفه‌ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	حد متوسط امتیازات	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
ارزیابی موفقیت اجتماعی از نظر اعضاء	۱۲۳	۲۷/۷۶	۷/۲۵	۱۹	۱۰/۳۴	۰/۰۰۰
ارزیابی موفقیت اجتماعی از نظر مدیران عامل	۱۵	۲۴/۹۳	۴/۴۳	۲۱	۵/۱۸	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارندگان

جدول ۶: ارزیابی موفقیت اقتصادی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خرم‌آباد

مؤلفه‌ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	حد متوسط امتیازات	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
ارزیابی موفقیت اقتصادی از نظر اعضاء	۱۲۳	۱۳/۲۴	۴/۲	۱۲	۳/۲۸	۰/۰۰۱
ارزیابی موفقیت اقتصادی از نظر مدیران عامل	۱۵	۲۰/۸۶	۲/۵۸	۲۱	-۰/۲۰	۰/۸۴

مأخذ: نگارندگان

جدول ۷: ارزیابی موفقیت محیطی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خرم‌آباد

مؤلفه‌ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	حد متوسط امتیازات	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
ارزیابی موفقیت اقتصادی از نظر اعضا	۱۲۳	۳/۸	۱/۵۳	۳	۵/۷۹	۰/۰۰۰
ارزیابی موفقیت اقتصادی از نظر مدیران عامل	۱۵	۶/۲۶	۱/۹	۷	-۱/۴۸	۰/۱۵

مأخذ: نگارندگان

نتیجه

نتایج تجربی تحقیق که حاصل مشاهدات مستقیم و مطالعات میدانی، تجزیه و تحلیل اطلاعات آماری مربوط به پرسشنامه‌ها و مصاحبه با برخی از کارشناسان تعاون و اعضای شرکت‌های تعاونی کشاورزی مورد مطالعه در شهرستان خرم‌آباد می‌باشد به شرح زیر قابل تفسیر است:

- تعاونی‌ها در جذب اعضا چندان موفق نبوده‌اند. اکثر این تعاونی‌ها از نظر تعداد کل اعضا ۷ و ۸ نفری بوده‌اند که برای تشکیل تعاونی مطابق با اساسنامه یا قوانین تشکیل تعاونی از طرف سازمان تعاون کمتر از میزان متداول بوده و به نظر می‌رسد خود تعاونی‌ها نیز تمایلی در جهت جذب اعضای بیشتر از خود نشان نداده‌اند. مدیران عامل تعاونی‌ها که اکثراً افرادی تحصیل کرده هستند با شناخت و آگاهی که نسبت به پرداخت وام‌ها توسط دولت در ایجاد تعاونی‌ها داشته‌اند به نظر می‌رسد با گردآوردن افرادی خاص که عمدتاً نیز خویشاوند بودند، اقدام به تأسیس شرکت‌های هفت نفره تعاونی کشاورزی کرده‌اند که به دنبال آن برخی از این شرکت‌ها با همان اعضا به فعالیت خود ادامه داده و برخی دیگر بعد از چند سال تعطیل شده‌اند.

- تمامی ۱۵ تعاونی مورد مطالعه در روستاهایی قرار داشته‌اند که شکل روستاها همگی مجتمع بوده و معیشت همه‌ی آنها کشاورزی (زراعت و باغداری و دامداری) است. بیش از ۵۰ درصد این روستاها در

نواحی دشتی قرار داشته و بیش از ۵۰ درصد این تعاونی‌ها نیز در روستاهایی قرار داشته‌اند که دارای جمعیت بالای ۵۰۰ نفر و از دسترسی به راه‌های اصلی آسفالتی نیز برخوردار بوده‌اند. میزان سرمایه اولیه ۹۰ درصد تعاونی‌ها کمتر از ۵۰ میلیون تومان بوده و تنها دو تعاونی بالای ۱۰۰ میلیون تومان سرمایه داشته‌اند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که یکی از عوامل مؤثر در عدم موفقیت تعاونی‌ها کمبود سرمایه می‌باشد بطوری که در منطقه‌ی مورد مطالعه نیز علت اساسی رکود تعاونی‌ها کمبود سرمایه، وابستگی تعاونی‌ها به دولت و عدم نظارت دولت در وام‌های پرداختی به این شرکت‌ها بوده‌است. از نظر سابقه نیز ۵ مورد از تعاونی‌ها زیر ۵ سال، ۴ مورد بین ۵ تا ۱۰ سال و ۶ مورد بالای ۱۰ سال سابقه داشته‌اند. با نگاه به آمار کلی تعاونی‌های فعال و غیرفعال این نکته کاملاً مشخص است که اوج تشکیل تعاونی‌ها در این شهرستان در فواصل سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰ یعنی بعد از تصویب قانون تعاون و تشویق مردم به تشکیل شرکت‌های تعاونی و ارائه وام به کشاورزان روستایی مایل به تشکیل تعاونی‌های کشاورزی بوده است.

- اما نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری در رابطه با عملکرد تعاونی‌ها و اینکه آیا تعاونی‌های کشاورزی در این شهرستان موفق بوده‌اند یا خیر، نشان داد که از نظر اعضای عادی این تعاونی‌ها از موفقیت بیش از حد متوسط در رابطه با عملکرد اجتماعی، اقتصادی و

کره)، ترجمه ابراهیم مردانی و سامیه اعلائی. ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعاون. شماره ۱۵۲. وزارت تعاون. تهران.

۴- طالب، مهدی (۱۳۷۶). اصول و اندیشه‌های تعاون، انتشارات دانشگاه تهران. چاپ اول.

۵- مهدوی، مسعود و مهدی طاهرخانی (۱۳۸۳). کاربرد آمار در جغرافیا، چاپ اول. تهران. انتشارات قومس.

۶- وزارت تعاون و امور روستاها (۱۳۵۲). نقش تعاونی‌های کشاورزی در بازرسانی محصولات، شماره ۹۸.

۷- وزارت تعاون (۱۳۵۰). پاره‌ای از اصول و عملیات تعاونی‌های کشاورزی، تهران.

- 8- Abdel-Seed Mohamed, F (2004). "Role of agricultural cooperatives in agricultural development the case of menoufiya governorate, Egypt." Institute fur Agrarpolitik, Marktforschung und Wirtschaftssoziologie Abteilung Welternährungswirtschaft.
- 9- Bijman, J (2005). "Cooperatives and heterogeneous membership: eight propositions for improving organizational efficiency." Paper presented at the EMNet Conference Budapest, Hungary, September 15-17, Wageningen University.
- 10- British Columbia (2005). "Agricultural cooperatives a start guide." Ministry of Agriculture and Food.
- 11- Clegg, J (2004). "Rural cooperatives in China." policy and practice, Department of Social and Psychological Sciences, Edge Hill College of Higher Education, Ormskirk, UK.
- 12- Deller, S. Hoyt, A. Hueth, B. and Stukel, R (2009). "Research on the Economic Impact of Cooperatives" Project Principal Investigators. University of Wisconsin Center for Cooperatives.
- 13- Fulton, J & Hine S (2001). "The Economic Impacts Associated with Locally Owned Agricultural Cooperatives: A Comparison of the Great Plains and the Eastern Cornbelt" Paper Presented at NCR-194 Research on Cooperatives Annual Meeting Las Vegas, Nevada USA.
- 14- Gios, G (2002). "Agricultural Cooperatives in the County of Trento (Italy): Economic, Organizational and Legal Perspectives", Department of Economics, University of Trento and Alceste Santuari Free University of Bozen, Journal of Rural Cooperation, 30(1), 3-12.
- 15- Hong, G. & Sporleder, T (2007) "Does Social Capital Influence Member Participation in Agricultural

محیطی برخوردار بوده‌اند و این موفقیت در سطح آلفا ۰/۰۵ معنادار است. اما از نظر مدیران عامل، تعاونی‌ها تنها از نظر عملکرد اجتماعی بیش از حد متوسط موفق بوده ولی این موفقیت از نظر عملکرد اقتصادی و محیطی کمتر از حد متوسط بوده است.

- در رابطه با اینکه چرا تعاونی‌های کشاورزی از دیدگاه اعضاء موفق بوده ولی از دیدگاه مدیران عامل شرکت‌های تعاونی تاحدودی موفق بوده‌اند، می‌توان گفت که به نظر می‌رسد اعضاء عادی این شرکت‌ها نگاهی خوش‌بینانه به مسائل اجتماعی، اقتصادی و محیطی شرکت‌ها داشته و واقعاً تعاونی‌ها توانسته‌اند نیازهای آنها را برآورده سازند. اما مدیران عامل به‌طور مستقیم در جریان امور اقتصادی و محیطی شرکت‌های خود قرار داشته و با دیدگاه عمیق‌تری به مسائل خود نگریسته‌اند. بررسی جداگانه بر روی مدیران عامل تعاونی‌ها نشان داد که تعاونی‌ها از نظر وجود افراد متخصص در زمینه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در میان اعضاء، وجود امکانات و تسهیلات زیربنایی کافی، برگزاری کلاس‌های آموزشی کافی و مناسب، تعداد سهامداران، تهیه نهاده‌ها، دسترسی مناسب به بازار فروش، شیوهی عرضه و فروش محصولات، کنترل و بازرسی و میزان سرمایه ناتوان و فاصله زیادی تا رسیدن به سطح بهینه دارند و این فاصله و اختلاف در سطح آلفا ۰/۰۵ نیز برای تمامی موارد معنادار برآورد شده است.

منابع

- ۱- پراکش، دامان (۱۳۷۷). اهداف اجتماعی تعاونی‌ها، ترجمه معصومه رضایی، انتشارات اتحادیه سراسری تعاونی‌های مصرف ۱۵ کارکنان دولت (اسکاد).
- ۲- تقوی، نعمت‌الله (۱۳۷۵). گزارش نهایی زمینه‌یابی ایجاد تعاونی‌های اشتغال‌زا در استان آذربایجان شرقی، اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی، تبریز.
- ۳- شیل‌کوان، لی (۱۳۸۳). نقش تعاونی‌های کشاورزی در توزیع مواد غذایی (مطالعه موردی تعاونی‌های کشاورزی

- 22- Madane, M. (2003). "Cooperatives and the community cultural." International Cooperative Alliance, Regional Office for Asia and the Far East. New Delhi.
- 23- Olson, F (2002). "New generation cooperatives who invests?" Quentin Burdick Center for Cooperatives Theron Kibbe, Farm Credit Services Gary Goreham, Nort Dakota State University.
- 24- Pinto, A. C (2009)." Agricultural cooperatives and farmers organizations - role in rural development and poverty reduction-"Swedish Cooperative Centre, Development Director Agricord (network of international agro-agencies), Board Member Stockholm.
- 25- Prakash, D. (2003). "Development of agricultural cooperatives -relevance of Japanese experiences to developing countries." Paper presented at the 14th ICA Japan International Training Course on"Strengthening Management of Agricultural Cooperatives in Asia".
- 26- Royce, F (1996). "Cooperative agricultural operations management on a CUBAN sugarcane farm." A Thesis Presented to the Graduate School of the University of Florida in Partial Fulfillment Of the Requirements for the degree of master of science, University of Florida.
- 27- Zeul ,K. & Radel, J (2005) "cooperatives as a community development strategy: Linking theory and practice," the Journal of Regional Analysis & Policy.
- Cooperatives? -Korean Agricultural Cooperatives" Department of Agricultural, Environmental and Development Economics Presented at NCERA-194 Annual Meeting.
- 16- ICA. (1996). "what is a cooperative?."
- 17- James W. Dunn, Jayson K. Harper, and Lynn F. Kime.(2005). "extension associate in agricultural economics." College of Agricultural Sciences, Agricultural Research and Cooperative Extension, agalternatives.aers.psu.edu.
- 18- John L.Adrian, Jr, and Thomas Wade Green, (2001). "Agricultural Cooperative managers and the business environment" Journal of Agribusiness:17-33.
- 19- Kraenzle, C. A. (1998). "Co-ops break supply sales record." Rural Cooperatives 65(6), 4S6. [U.S. Department of Agriculture/Rural Development, Washington, DC.]
- 20- LEE, K. (2008)."Korean Agricultural cooperatives as a model for development of the Lane County" Terminal project presented to the Department of Planning, Public Policy & Management of the University of Oregon for the degree of Master of Community and Regional Planning.
- 21- Lin, D(2006). "FFTC-NACF International Seminar on Agricultural Cooperatives in Asia-Innovations and Opportunities in the 21 Century, Country Report of Taiwan, Associate Researcher Research and Development Division National Training Institute for Farmers' Organization, No. 113, Sec. 7, Chung-San.